

La biblioteca actual: constants i renovació educativa

Cristina Bellver

RESUM

Aquest article pretén descriure el paper de les biblioteques escolars en la societat de la informació actual i com a conseqüència directa en el món educatiu.

L'alfabetització en informació, l'alfabetització digital i la multialfabetització com a elements emergents i innovadors per a un nou model educatiu fan imprescindible la implicació d'un nou model de biblioteca. Només formant part d'aquest canvi té sentit el seu paper. En cas contrari, tendiran a desaparèixer.

El plantejament és veure quin sentit tenen les biblioteques escolars en la formació dels futurs ciutadans del segle XXI.

RESUMEN

Este artículo pretende describir el papel de las bibliotecas escolares en la sociedad de la información actual y como consecuencia directa en el mundo educativo.

La alfabetización en información, la alfabetización digital y la multialfabetización como elementos emergentes e innovadores para un nuevo modelo educativo hacen imprescindible la implicación de un nuevo modelo de biblioteca. Solo formando parte de este cambio tiene sentido su papel. En caso contrario, tenderán a desaparecer. El planteamiento es ver qué sentido tienen las bibliotecas escolares en la formación de los futuros ciudadanos del siglo XXI.

INTRODUCCIÓ

El concepte de biblioteca escolar ha evolucionat al llarg del temps, com no pot ser d'altra manera en un entorn en constant transformació com és el món educatiu. És evident que la societat ha canviat i, en conseqüència, l'escola també, per la qual cosa cal una actualització, revisió i ampliació del concepte i del marc d'actuació de les biblioteques escolars. Estam immersos en un gran moment en l'àmbit tecnològic i educatiu, vivim multitud de canvis, tant en primera persona com en el conjunt de la societat i l'escola d'avui ha de respondre a les necessitats de la societat actual immersa en una constant evolució tecnològica.

Escola i biblioteca han estat històricament dues institucions socials que s'han complementat amb l'objectiu d'oferir als ciutadans oportunitats d'alfabetització en lectoescriptura i d'accés a materials i recursos de lectura per a la informació, l'oci, la solució de problemes i el coneixement. Les noves necessitats i oportunitats educatives i d'accés a la informació i al coneixement propiciades per l'eclosió de les noves tecnologies de la informació i la comunicació i de les xarxes socials virtuals fan més imprescindible, si és possible, aquesta complementarietat entre ambdues institucions. L'escola haurà d'oferir als ciutadans la formació en alfabetització, però en totes les formes i mitjans de comunicació disponibles (tradicionals i nous), és a dir, multialfabetització, mentre que la biblioteca haurà de donar suport a aquesta tasca escolar amb les seves pròpies

activitats integrades en el projecte curricular, a fi que es converteixi, d'aquesta manera, en un vertader centre d'accés a tot tipus de recursos per a l'aprenentatge (Area, 2010).

Des de fa uns anys, hi ha polítiques educatives destinades a integrar i impulsar l'ús pedagògic de les TIC en els centres i aules escolars. Polítiques que, en el cas espanyol, tenen més de vint anys i que, en l'actualitat, estan impulsades pel denominat Programa Escola 2.0, que, conjuntament amb el Ministeri d'Educació, Cultura i Esport i les conselleries d'Educació de la major part de les comunitats autònomes, pretén dotar els alumnes i professors amb ordinadors portàtils i omplir les aules amb tecnologies digitals d'accés a internet i de PDI (pissarres digitals interactives).

El plantejament és veure el sentit i el significat educatiu que té l'arribada massiva del conjunt de tecnologies educatives i en quina mesura poden coexistir els mitjans digitals i els impresos. S'ha de qüestionar quins nous reptes representen la presència massiva d'aquestes tecnologies a les escoles per a les tasques alfabetitzadores de l'educació i, finalment, cal tenir en compte les noves funcions que hauran d'assumir i desenvolupar les biblioteques escolars davant aquests nous fenòmens de la cultura digital.

LECTURA, INFORMACIÓ I CULTURA DIGITAL

Quan l'alfabetització bàsica ha deixat de ser una preocupació, tornam a sentir parlar d'analfabets en la societat actual, en la societat de la informació, i ho fem respecte a la cultura digital, al món regit per les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC).

L'escola, que durant segles ha estat la principal habilitadora de l'alfabetització, ara es veu a remolc d'un avenç tecnològic que li desperta sentiments ambivalents. Per una banda, s'amplien fins a límits insospitats les possibilitats pedagògiques i didàctiques, però a costa de perdre el protagonisme indiscutible que tenia en el procés formatiu dels individus. Davant el món digital no són pocs els professors que senten que els seus alumnes són els vertaders «alfabetitzats», que coneixen i dominen els codis del món en el qual es desenvolupa una part creixent de la vida de les persones i de les societats.

És evident que el concepte «d'alfabetització» ha canviat. El substancial en el sentit aristotèlic d'alfabetització, de tota alfabetització, és dotar els individus amb la capacitat d'expressar, comunicar, conèixer i compartir, a través del llenguatge o llenguatges, la pròpia experiència, la de la resta i la del món que l'envolta. És el llenguatge el que converteix l'home en un animal polític, en un ciutadà.

Per altra banda, Paulo Freire, afirma: «L'alfabetització ha de representar l'adquisició de les competències intel·lectuals necessàries per a interactuar tant amb la cultura existent com per a recrear-la d'una manera crítica i emancipadora, i en conseqüència com un dret dels ciutadans de la societat informacional». És des d'aquesta perspectiva que podem redefinir el sentit i les pràctiques de l'alfabetització als centres educatius i a les famílies.

El professor Manuel Area introdueix un altre element de reflexió i anàlisi de gran importància: el caràcter multimodal de l'alfabetització digital. Per a Area, l'alfabetització digital no és en sentit estricte una nova alfabetització, ja que no crea un nou llenguatge. El que fa és integrar múltiples formes i llenguatges de representació i comunicació a través d'uns instruments amb unes potencialitats fins fa molt poc desconegudes. Moltes de vegades es confon el contingut de l'alfabetització amb els instruments d'aquesta alfabetització.

La cultura actual és multimodal, és a dir, s'expressa, produeix i distribueix a través de múltiples tipus de suports, diverses tecnologies i utilitza diferents formats i llenguatges de representació. Per això, des de fa dues dècades, diferents experts, col·lectius, associacions i especialistes educatius reclamen la necessitat que s'incorporin noves alfabetitzacions al sistema educatiu. Alfabetitzacions centrades bé en l'adquisició de les competències de producció i anàlisi del llenguatge audiovisual, bé en el domini de l'ús dels recursos i llenguatges informàtics, bé en el desenvolupament d'habilitats de cerca, selecció i reconstrucció de la informació. Les propostes de noves alfabetitzacions són: l'alfabetització audiovisual, l'alfabetització digital, l'alfabetització informacional (vegeu el quadre I).

QUADRE I. NOVES ALFABETITZACIONS

NOVES ALFABETITZACIONS

Alfabetització audiovisual	Es desenvolupa amb la finalitat de formar l'alumnat com a subjecte amb capacitat per analitzar i produir textos audiovisuals i per preparar-lo per al consum crític dels productes dels mitjans de masses, com el cinema, la televisió o la publicitat. Es considera la imatge i les seves diferents formes expressives com un «llenguatge» amb els seus propis elements i sintaxi. Es va implementar parcialment en el sistema escolar en els anys vuitanta i noranta.
Alfabetització tecnològica o digital	El propòsit d'aquesta alfabetització és desenvolupar en els individus les habilitats per a l'ús de la informàtica en les seves diferents variants tecnològiques: computadores personals, navegació per internet, ús de software de diferent naturalesa. Se centra a ensenyar el maneig del hardware i el software. Va tenir un desenvolupament limitat en el sistema escolar en la dècada dels noranta i encara continua en l'actualitat.
Alfabetització informacional	L'origen d'aquesta proposta procedeix dels ambients bibliotecaris. Sorgeix com a resposta a la complexitat de l'accés a les noves fonts bibliogràfiques distribuïdes en bases de dades digitals. Pretén desenvolupar competències i habilitats per saber cercar informació en funció d'un propòsit concret, localitzar-la, seleccionar-la, analitzar-la i reconstruir-la.
Multialfabetització	El concepte procedeix de l'àmbit anglosaxó formulat per el New London Group a mitjans de la dècada dels noranta. Defensa que una societat multimodal ha de preparar i qualificar l'alumnat davant els diferents mitjans i llenguatges de la cultura del temps actual amb un plantejament integrat dels diferents alfabetismes.

Font: Area, Gros i Marzal (2008).

Aquestes propostes solen coincidir amb la necessitat de reformular no tan sols el currículum escolar, sinó també les concepcions pràctiques d'alfabetització desenvolupades als centres i les aules, de manera que es plantegin no com una juxtaposició o sumatori de diferents alfabetitzacions aïllades unes de les altres, sinó com un plantejament global i integrat. Tal com podem observar,

el nou concepte d'alfabetització focalitza la seva atenció en l'adquisició i el domini de destreses centrades en l'ús de la informació i la comunicació i no tant en les habilitats d'utilització de la tecnologia.

El que resulta rellevant d'aquest plantejament és el desenvolupament de processos formatius perquè qualsevol persona «aprengui a aprendre», és a dir, que adquireixi les habilitats per a l'autoaprenentatge permanent al llarg de la seva vida; que sàpiga enfrontar-se a la informació (cercar, seleccionar, elaborar i difondre aquella informació necessària i útil); que es qualifiqui laboralment per a l'ús de les noves tecnologies de la informació i la comunicació, i que prengui consciència de les implicacions econòmiques, ideològiques i culturals de la tecnologia en la nostra societat. Per aquesta raó, una meta educativa important per a l'escola haurà de ser la formació dels alumnes com a usuaris conscients i crítics de les noves tecnologies i de la cultura que entorn d'aquestes tecnologies es produeix i difon.

Manuel Area ha desenvolupat el concepte multialfabetització en el context educatiu de les escoles plantejant que un model educatiu integral per a la multialfabetització requereix el desenvolupament de quatre àmbits o dimensions formatives (vegeu el quadre 2).

QUADRE 2. DIMENSIONS DE LA MULTIALFABETITZACIÓ

DIMENSIÓ INSTRUMENTAL	Saber accedir i cercar la informació.	Adquirir les habilitats instrumentals per a la cerca de la informació i l'ús de les tecnologies.
DIMENSIÓ COGNITIVA	Saber transformar la informació en coneixement.	Saber plantejar problemes, analitzar i interpretar amb significat la informació.
DIMENSIÓ COMUNICATIVA	Saber expressar-se, difondre informació i comunicar-se.	Tenir les habilitats i els coneixements per crear documents en diferents llenguatges i comunicar-se amb els altres.
DIMENSIÓ AXIOLÒGICA	Saber utilitzar democràticament i èticament la informació.	Adquirir actituds i valors ètics i crítics sobre la tecnologia, el coneixement i la comunicació.

Area, 2010, Area, Gros i Marzal (2008).

Resulta evident que quan un professor decideix utilitzar les noves tecnologies digitals en la seva pràctica docent inevitablement s'està plantejant nous reptes i desafiaments de la seva professió. És per això que hem de destacar la idea bàsica i central que la planificació de les activitats amb tecnologies no es pot dur a terme de manera espontània, sinó que ha de partir d'un model educatiu que els doni coherència. S'ha d'insistir en el fet que l'activitat cobri sentit pedagògic no per la seva realització, sinó perquè forma part d'un procés més ampli dirigit a promoure certes metes d'aprenentatge que s'inclouen en un determinat model d'educació. El contrari seria caure en pur activisme, és a dir, fer activitats puntuals amb els ordinadors, però sense una continuïtat ni coherència educatives.

MODEL ACTUAL DE BIBLIOTECA ESCOLAR

Els informes internacionals (com per exemple, els informes PISA, que avaluen la qualitat dels sistemes escolars dels països de l'OCDE) assenyalen greus carències en els aprenentatges dels estudiants de quasi tots els sistemes escolars, a pesar del notable increment de les inversions en educació. Per altra banda, cada cop més, el professorat manifesta desinterès, desmotivació i falta d'entusiasme professional en la seva tasca docent. L'alumnat assenjala que s'avorreix a classe i que no troba sentit al que s'estudia a l'escola. Tot això són els símptomes del desconcert escolar davant els múltiples fenòmens de canvi tecnològic, cultural i econòmic de la societat global del nostre segle.

El conjunt dels agents, institucions i administracions que conformen el sistema educatiu del nostre país han de trobar respostes a les necessitats que la societat de la informació, exigint noves competències a l'alumnat i a la població en general, fan evidents, ja no sols per sobreviure com a éssers socials, també per avançar en la seva formació acadèmica, professional i personal com a ciutadans actius i crítics. Es fan necessaris importants canvis en la manera de fer feina a les aules i en l'organització dels recursos dels centres, entre d'altres factors d'innovació.

Es necessiten noves competències per a l'ús de les noves eines però, sobretot, capacitat per integrar-les de manera eficient en la vida de l'alumnat. Per altra banda, els llenguatges propis de la cultura digital i els diferents mitjans o suports per a la transmissió de la informació conviuen de forma eclèctica i, per això, les competències de lectura que es requereixen són cada cop més complexes. L'alumnat desenvolupa de forma quasi natural habilitats per a l'ús del món digital, però necessita l'orientació i la guia del professorat per adquirir les competències de lectura crítica en aquest nou paradigma, en el qual la difusió informació està a l'abast de tothom, amb molt diferent credibilitat. Es fa necessari estimular processos per a l'adquisició d'habilitats de lectura comprensiva i crítica, a la qual cosa les biblioteques poden contribuir de forma especial.

Les biblioteques escolars no són ja el regne del paper ni enfoquen la seva activitat únicament a la preservació i la disposició de recursos. Són biblioteques híbrides, que donen cabuda a materials impresos i a materials en suport electrònic; biblioteques que conviuen de manera presencial i virtual, que integren la cultura impresa i la cultura digital. Aquesta és una de les raons per les quals les biblioteques estan destinades a ser espais educatius que realitzin selecció de materials amb criteris de qualitat i pertinença.

Per les biblioteques escolars passa tota la població d'un país i és només allà l'alumnat podrà trobar diversitat de continguts i qualitat de propostes de lectura i informació. La seva oportunitat és única i es presenta com una eina imprescindible. La biblioteca escolar ofereix al professorat una plataforma adient per facilitar a l'alumnat experiències d'aprenentatge integradores, utilitzant fonts informatives diverses, seleccionades amb finalitat educativa i criteris de qualitat; propicia la construcció del lector social, capaç de fer front a qualsevol necessitat informativa en el desenvolupament de les seves activitats individuals o socials i que, també, gaudeix amb la lectura i la incorpora a les seves pràctiques quotidianes.

EN RELACIÓ AMB EL SISTEMA EDUCATIU

Les biblioteques escolars constitueixen, per tant, un dels instruments que donen suport a l'adquisició de les competències claus que l'alumnat necessita desenvolupar en aquest context, i que estan contemplades en els nous currículums elaborats a partir de la publicació de la Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació i la posterior LOMQE.¹

En l'article 113 reconeix la necessitat que tots els centres educatius tinguin una biblioteca escolar i n'explicita les finalitats:

1. Els centres d'ensenyament han de disposar d'una biblioteca escolar.
2. Les administracions educatives han de completar la dotació de les biblioteques dels centres públics de manera progressiva. Amb aquesta finalitat han d'elaborar un pla que permeti assolir aquest objectiu dins del període d'implantació d'aquesta Llei.
3. Les biblioteques escolars han de contribuir a fomentar la lectura i que l'alumne accedeixi a la informació i a altres recursos per a l'aprenentatge de les altres àrees i matèries i es pugui formar en l'ús crític d'aquests recursos. Igualment, han de contribuir a fer efectiu el que disposen els articles 19.3 i 26.2 d'aquesta Llei.
4. L'organització de les biblioteques escolars ha de permetre que funcionin com un espai obert a la comunitat educativa dels centres respectius.
5. Els centres poden arribar a acords amb els municipis respectius, per a l'ús de biblioteques municipals amb les finalitats que preveu aquest article

Per la seva part, les diferents comunitats autònomes han anat recollint en les seves normatives curriculars i, en alguns casos, en lleis educatives de caràcter autonòmic, la necessària presència de la biblioteca escolar als centres, tot especificant de manera més o manco àmplia la seva tasca.

La normativa curricular que desenvolupa la llei per la qual s'estableixen els ensenyaments mínims de l'Educació Primària, a l'hora de definir les competències bàsiques, defineix com «tractament de la informació i competència digital» aquella competència que «consisteix a disposar d'habilitats per cercar, obtenir, processar i comunicar informació, per transformar-la en coneixement. Incorpora diferents habilitats, que van des de l'accés a la informació fins a la seva transmissió en diferents suports un cop tractada, incloent-hi la utilització de les tecnologies de la informació i la comunicació com a element essencial per informar-se, aprendre i comunicar-se». La consecució de les competències bàsiques recollides en els nous currículums exigeix la utilització de fonts informatives diverses i en diferents suports, més enllà del llibre de text.

La biblioteca escolar, a més a més d'altres punts d'accés a recursos digitals que hi pugui haver

¹ Ley Orgánica 8/2013, de 9 de diciembre, para la mejora de la calidad educativa (LOMCE) (2014): Madrid: BOE. 295. Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación (LOE) (2006) : Madrid: BOE.106

al centre (aules multimèdia, punts d'accés a internet a les aules...) és l'instrument fonamental per al treball enfocat a l'adquisició d'aquesta competència, per superar l'analfabetisme digital i contemplar els continguts propis del que, en fòrums internacionals i nacionals, s'està denominant alfabetització informacional (ALFIN) o alfabetització en medis i informació (AMI): saber quan i per què necessites informació, on trobar-la, i com avaluar-la, utilitzar-la i comunicar-la de manera ètica (CILIP. UK, 2004).²

El paper de la biblioteca escolar en aquest àmbit seria el de disposar dels recursos necessaris de forma efectiva; orientar en la seva utilització; dissenyar juntament amb la resta del professorat programes de formació en la cerca, selecció i ús de les fonts informatives i en el treball documental; donar suport a propostes de projectes interdisciplinaris que afavoreixin l'ús dels recursos informatius, l'elaboració de treballs d'investigació documental, i ajudar el professorat a reforçar aquests aprenentatges des de les seves respectives matèries.

Al document *Marco de referencia para las bibliotecas escolares* elaborat per la Comisión Técnica de Bibliotecas Escolares del Ministeri d'Educació (2011), quan defineix la biblioteca escolar explica que tota actuació de la biblioteca escolar ha d'estar vinculada al Projecte Educatiu del Centre del qual depèn, i tota la seva finalitat s'ha de centrar a donar suport i consecució dels objectius i el desenvolupament de programes que el mateix centre generi o participi. Aquesta biblioteca escolar, convenientment dotada i organitzada ha d'afavorir:

- els processos d'ensenyament i aprenentatge;
- l'adquisició de competències bàsiques i l'aprenentatge autònom;
- l'accés a diferents mitjans per a la transmissió de la informació i la lectura;
- la integració de les tecnologies de la comunicació i de la informació en la cerca, localització, selecció, recollida, tractament i producció d'informació;
- l'educació en l'ús eficient de la informació: competència informacional;
- la creació i consolidació d'hàbits de lectura i escriptura;
- el tractament de la lectura comprensiva en totes les àrees i materials curriculars, i en tot tipus de suports;
- l'accés igualitari als recursos culturals, i
- el suport a l'alumnat amb necessitats educatives específiques.

EN RELACIÓ AMB LA BIBLIOTECA ESCOLAR

Segons Mònica Baró (2014), la biblioteca escolar adquireix un rol essencial en el món digital i en un context d'aprenentatges basats en competències, la considera un mitjà privilegiat per a la competència informacional i la mediàtica, i és, per tant, un centre d'informació i documentació en si mateix que actua de nucli d'altres sistemes. També per a la competència digital, ja que

² Sigles de Chartered Institute of Library and Information Professionals. CILIP és la institució de referència per als bibliotecaris del Regne Unit.

ofereix recursos digitals seleccionats i accés a la informació digital, sense oblidar les anomenades competències del segle XXI: pensament crític, creativitat, comunicació i col·laboració. Per a Baró, un rol important de la biblioteca escolar en aquest nou entorn educatiu és el que promou metodologies que permeten adquirir destreses en l'ús de la informació com, per exemple, en els treballs per projectes.

Glòria Durban (2010) considera que davant l'impacte provocat per la presència de les tecnologies digitals, si la biblioteca escolar no s'hi adapta, pot dificultar el seu propi desenvolupament. Segons Durban, les biblioteques no poden ser valorades socialment com a elements en vies d'extinció, sinó que més aviat han de ser conceptualitzades com a signes vius de la complementarietat de mitjans i suports que caracteritza el nostre temps. En aquest sentit les biblioteques tenen plena significació en la societat del segle XXI.

Durban parteix del concepte de «biblioteca escolar» com a recurs bàsic per a la integració curricular en el marc de les competències bàsiques, i de les TIC com a entorn imprescindible per a aquesta consecució. Ens parla del terme biblioteca 2.0 en referència a l'aplicació de determinades tecnologies i dels principis propis del web 2.0 en l'entorn bibliotecari. La Biblioteca Escolar-CREA (Centre de Recursos d'Ensenyament i Aprenentatge), a diferència de la biblioteca pública, és un entorn educatiu amb una missió pedagògica clara: la consecució de les competències bàsiques. D'acord amb la LOE/LOMQE, la biblioteca escolar es converteix en un recurs clau per a l'aplicació de l'enfocament competencial. El binomi biblioteca + TIC ens facilita l'evolució de la biblioteca tradicional a la biblioteca CREA, el binomi CREA + web 2.0 ens dona la mesura real de l'essència d'una biblioteca escolar 2.0.

Com a resum de la concepció de Glòria Durban, podem veure la recopilació dels principals components d'una biblioteca escolars 2.0 en la taula següent:

QUADRE 3. ESTRUCTURA D'UNA BIBLIOTECA ESCOLAR 2.0

SERVEIS BIBLIOTECARIS	SUPORT AL CURRÍCULUM
Obres de referència i publicacions periòdiques en línia: enciclopèdies i diccionaris, mapes i atles, revistes i periòdics digitals.	Directori de recursos web. Llocs web i portals especialitzats classificats per àrees curriculars.
Catàlegs de la biblioteca escolar, pública i universitària.	Dipòsit de continguts educatius digitals. Materials didàctics i objectes digitals d'aprenentatge (disponibles en portals educatius).
Bases de dades d'informació educativa i literatura infantil i juvenil.	Col·leccions digitals. Objectes digitals: obres digitalitzades de text complet (llibres i articles), audiovisuals, imatges i registres sonors.
Biblioteques digitals. Selecció i accés.	Eines digitals. Traductors, cercadors, agendes, alertes.
Selecció de continguts. Selecció de fonts segons el perfil del centre i el professorat.	

SERVEIS A L'USUARI (WEB SOCIAL)	DINAMITZACIÓ I ASSESSORAMENT
Blogs i wikis (per aules, matèries o interessos).	Dinamització de recursos informacionals i de suport a la lectura.
Etiquetatge social (compartir marcadors amb la comunitat educativa).	Pla lector i TAC. Suport al desenvolupament i aplicació.
Xarxes socials (la BE a Facebook, Twitter, Tuenti).	Assessorament a l'alumnat: competència informacional i cerca d'informació.
Compartir arxius (la BE a Flickr, Picassa, Slideshare, Iuu, Youtube...).	Assessorament al professorat: eines TIC i creació d'activitats de cerca d'informació

Font: Durban, Glòria. Competència informacional. Disponible a: <https://sites.google.com/a/xtec.cat/cinfo-aula/>

L'esquema anterior sols podrà considerar-se una meta que s'ha d'assolir en aquells centres on s'aposti per una biblioteca CREA que involucri l'equip directiu i sectors amplis del professorat (coordinadors BE/TIC; cicles, departaments), sense descuidar l'important paper de les famílies en una comunitat 2.0.

Manuel Area també ens parla de biblioteques escolars com a centres de recursos per a l'aprenentatge, i es demana si en aquest temps d'omnipresència de les tecnologies digitals als centres escolars té sentit continuar mantenint una biblioteca escolar, si el llibre imprès en paper sembla que ha de desaparèixer.

Des del seu punt de vista, l'educació bàsica ha de ser sempre una oportunitat per obtenir experiències valuoses i significatives amb la cultura en les seves múltiples expressions (textuals, icòniques, auditives, audiovisuals, digitals). L'escola en general i, específicament, les seves aules haurien de proporcionar a l'alumnat no solament aprenentatges basats en la utilització de la tecnologia digital, sinó també múltiples i diverses experiències d'accés i ús de la cultura impresa. D'aquesta manera cada escola i cada aula hauria de ser un «centre de recursos per a l'aprenentatge» que proporciona experiències d'aprenentatge multimodals tant amb tecnologies impreses, audiovisuals com digitals. Aquests centres de recursos variats podrien ser les biblioteques escolars. Això significarà que el paper i les funcions d'aquestes biblioteques i del professor bibliotecari han de canviar.

Una biblioteca escolar no ha de ser, en conseqüència, un magatzem de llibres, de contes i d'enciclopèdies, i les tasques del bibliotecari no s'han de reduir únicament a la catalogació, al préstec i al control dels fons bibliotecaris. La biblioteca entesa com un centre de recursos d'aprenentatge significarà:

- Oferir i assessorar el professorat en la selecció de recursos de diversos tipus (imprès, audiovisuals, digitals) per a les activitats pedagògiques que es desenvolupen al centre.
- Planificar i desenvolupar activitats de formació (o de multialfabetització) en la utilització de les diferents bases de dades o dels recursos d'informació disponibles no sols en paper, sinó també en format digital disponibles a través d'internet. És a dir, formar tant el professorat del centre com l'alumnat en les competències per cercar informació.

- Ser un espai físic per ser visitat per l'alumnat tant en temps d'oci com d'activitat acadèmica.
- Establir contactes i intercanvis amb altres biblioteques escolars i/o públiques de l'entorn.

CONCLUSIONS

L'any 2014 la Comissió Permanent del Consell de Cooperació Bibliotecària va sol·licitar al Grup de Treball d'Alfabetització Informacional (en endavant, GTALFIN), l'elaboració d'un document per establir les bases de les competències informacionals en les diferents etapes educatives en col·laboració amb les biblioteques escolars i universitàries (GTALFIN, 2017). El document té com a objectiu bàsic i a la vegada global permetre i facilitar la integració real de les competències informacionals, mediàtiques i digitals per al dia a dia dels centres educatius a través de les biblioteques escolars i dels seus responsables.

Els destinataris de l'informe són el personal docent, els equips directius (imprescindibles per a l'eficiència de l'escola com a institució), els serveis de formació continua del professorat (sense els quals no es pot assegurar el manteniment de la qualitat), la inspecció educativa (peça essencial per a la millora de l'escola) i els responsables mateixos de les biblioteques escolars.

En l'informe queda clar que la biblioteca escolar és essencial en el desenvolupament dels instruments per a l'organització de la informació i la qualitat dels coneixements. La comprensió lectora és un mitjà cap a la inclusió i un procés que, en l'actualitat, es veu enriquit per les diferents maneres de llegir i d'escriure que faciliten les TIC. Les institucions educatives, en tots els seus nivells, han de ser el centre d'una educació per competències en informació, i han de ser imprescindibles davant els reptes del segle XXI: conèixer la web i saber a la web, aprendre cooperativament i permanentment en xarxa i assumir una mentalitat integradora i cohesiva per a la inclusió digital i social.

El GTALFIN dona suport a la idea de la biblioteca escolar com a centre de recursos per a l'ensenyança i l'aprenentatge, CREA, creadora de materials educatius propis i gestora de repositoris digitals elaborats conjuntament amb el professorat. A partir de l'informe, s'ha elaborat una sèrie de propostes relacionades amb la millora del maneig de la informació, dels mitjans i de la tecnologia, dirigides a millorar el sistema educatiu des de l'aula, des dels centres educatius i des de les biblioteques escolars perquè les teories es facin realitat.

En relació amb el sistema educatiu:

- Assumir per part de les comunitats autònomes i del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, en el marc de la Conferència Sectorial d'Educació, un compromís ferm per al compliment efectiu de l'article 113 de la LOE/LOMQE, de manera que tots els centres educatius puguin comptar amb una biblioteca escolar que faciliti l'accés de l'alumnat als recursos d'aprenentatge de totes les àrees i matèries, i la formació per a l'ús d'aquests recursos en sentit crític, tal com reconeix la llei.

- Reprendre un pla d'atenció a les biblioteques escolars amb pressuposts mixtos d'administracions educatives central i autonòmiques, que garanteixin l'existència de biblioteques escolars, convenientment dotades i ateses en tots els centres educatius com a eines indispensables per poder escometre la formació de l'alumnat en matèria de competències ALFIN/AMI.
- Tractar amb especial atenció la qüestió dels recursos humans imprescindibles per fixar l'existència de les biblioteques escolars, el pressupost econòmic necessari, un pla de formació intensiu per al professorat amb la finalitat de garantir la integració entre els recursos que la biblioteca ofereix per a l'aprenentatge i el treball a les aules, i un programa d'ajudes per a la innovació i la comunicació de pràctiques d'excel·lència.
- Establir per part del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport, en règim de cooperació amb les comunitats autònomes, una dotació econòmica anual, reflectida en els pressuposts, per al desenvolupament explícit de projectes ALFIN/AMI, amb la participació de les biblioteques escolars dels centres, de manera que garanteixi el disseny i el desenvolupament de programes específics per a l'atenció de la competència informacional i mediàtica, segons les pautes de la UNESCO, en tots els nivells educatius. Per això s'hauran de seguir les recomanacions de les directrius IFLA 2015 que estableix uns mínims recomanables.
- Incloure de manera explícita els continguts ALFN/AMI per al desenvolupament de les competències clau corresponents, de manera transversal, en les diferents àrees d'aprenentatge, en tots els currículums elaborats per les comunitats autònomes per als diferents nivells educatius, tot fent especial menció al paper de la biblioteca escolar i a l'equip humà responsable del disseny i la posada en pràctica dels programes necessaris per a l'adquisició d'aquestes competències.

En relació amb la biblioteca escolar

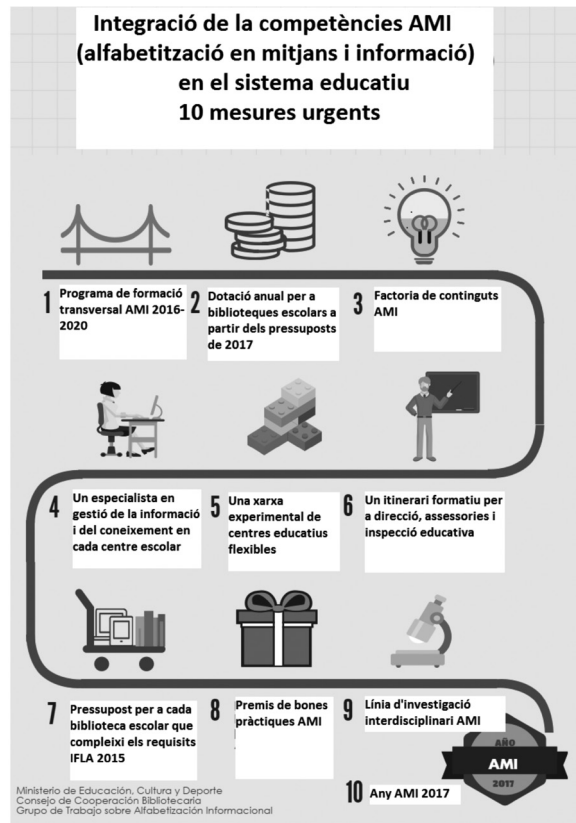
La biblioteca escolar posa a disposició del sistema educatiu un instrument essencial per facilitar el desenvolupament del currículum per competències i, especialment, per facilitar a l'alumnat l'adquisició de la competència lectora i competència informacional i mediàtica. Una biblioteca escolar amb espais de treball diferenciats, dotada amb equips tècnics suficients, que promou i ensenya l'ús de fonts informàtiques variades i en suports diversos, que dissenya i organitza programes de formació d'usuaris i de treball amb la informació, que dona suport a l'elaboració dels treballs d'investigació en els diferents moments del procés, que facilita oportunitats d'aprenentatge variades i enriquidores, que impulsa l'aprenentatge de la lectura comprensiva i de les alfabetitzacions múltiples, que facilita el treball col·laboratiu i que compta amb professorat atent a les necessitats de l'alumnat i professorat.

Una de les primeres mesures ha de ser estendre a totes les administracions educatives autonòmiques els pressuposts recollits en el *Marco de referencia para las bibliotecas escolares* (Comisión Técnica de Bibliotecas Escolares, 2011), com a punt de partida per a la creació i el reforç de les biblioteques escolars dels diferents nivells educatius no universitaris.

Perquè les biblioteques escolars puguin exercir les funcions que els corresponen en el sistema educatiu (i molt concretament, la seva funció de formació de l'alumnat per a les competències lectores i informacionals) necessita comptar, de manera urgent, amb un equip humà estable, amb la formació adient i el temps i els recursos suficients per al desenvolupament de la seva tasca.

Com a conclusions, el treball de GTALFIN ens deixa les «10 mesures urgents per a l'alfabetització en mitjans i informació» per al dia a dia de l'aula i per a les biblioteques escolars (vegeu la fig. 1: Infografia GTALFIN).

Per acabar, tornant a les aportacions del professor Manuel Area, ens planteja que les pràctiques escolars de l'alfabetització s'haurien de redefinir en el sentit de cercar l'alfabetització plena (o multialfabetització) dels infants com a subjectes autònoms en funció d'una sèrie de principis educatius necessaris per poder assumir els nous canvis que requereix la societat actual:

- Incorporar i entendre l'alfabetització no sols per la lectoescriptura, sinó també per al desenvolupament de competències audiovisuals, digitals i informacionals. Això significa formar l'alumnat perquè pugui reconstruir i donar significat a la multitud d'informació que obté extraescolarment mitjançant les múltiples tecnologies digitals de la societat del segle XXI i desenvolupar les competències per utilitzar i expressar-se de forma intel·ligent, crítica i ètica.
- Qüestionar el monopoli del llibre de text com a font única de coneixement i estimular en l'alumnat la cerca de noves informacions a través de variades fonts i tecnologies, així com la reflexió i el contrast crític permanent de les dades.
- Plantejar una metodologia d'ensenyança que afavoreixi processos d'aprenentatge constructivista a través de mètodes de projectes en què els alumnes mateixos articulin plans de treball i desenvolupin les accions necessàries amb les tecnologies per construir i obtenir respostes satisfactòries a problemes rellevants i amb significat.
- Afavorir i desenvolupar activitats que requereixin que els estudiants aprenguin a expressar-se i a comunicar-se a través de recursos tecnològics i emprant diferents formats hipertextuals, multimèdia i audiovisuals.

- Fer servir la tecnologia per generar processos d'aprenentatge col·laboratiu entre els alumnes de la classe i entre classes geogràficament distants, i no sols com un recurs d'aprenentatge individual.
- Assumir que el paper del docent a l'aula ha de ser més un organitzador i un supervisor de les activitats d'aprenentatge que els alumnes realitzen amb tecnologies, més que un transmissor d'informació elaborada.
- Considerar que l'alfabetització és multimodal, és a dir, el procés alfabetitzador ha de desenvolupar les competències en múltiples llenguatges i mitjans i ha de partir de les experiències culturals que l'alumnat adquireix extraescolament.
- Planificar el procés i les activitats d'alfabetització informacional, audiovisual i digital com una tasca integrada i transversal en el desenvolupament del currículum de totes les matèries.
- Incorporar la multialfabetització dins de les aules i no tancar-la en altres espais aliens com són les sales d'audiovisuals o les aules d'informàtica. D'aquesta manera, una aula hauria de ser un centre de recursos amb múltiples llibres, materials audiovisuals i amb recursos digitals variats que proporcionin als alumnes variades experiències amb la cultura i les seves diferents formes de codificar-la i de difondre-la.

En aquest sentit, tot projecte o pràctica didàctica destinats a l'aprenentatge de l'alumnat a través de la realització d'activitats realitzades amb les TIC hauria de planificar-se amb una perspectiva metodològica que assumeixi els plantejaments i principis d'un model educatiu recolzat per les teories que han inspirat el coneixement pedagògic construït al llarg del segle XX. És a dir, per una part, recuperar els principis de la denominada Escola Nova i Moderna (aprenentatge a través de l'experiència i l'activitat, construcció del coneixement a través de la reflexió, el treball en equip, la resolució de problemes de la vida real, etc.) i, per altra banda, la teoria de l'alfabetització que Paulo Freire va formular, entesa com un procés d'alliberació personal i social que capaciti els individus per intervenir i transformar la realitat que els envolta més que com una simple adquisició d'habilitats instrumentals i reproductives de la cultura. Evidentment, els principis de l'Escola Nova i de la teoria alfabetitzadora de Freire han de ser rellegits i adaptats als nous contextos socials, culturals i tecnològics de societat del segle XXI.

En definitiva, l'escola actual i del futur ha de ser un espai social en què han de conviure i s'han de donar suport mútuament els llibres i les tecnologies digitals, en què es formi o alfabetitzi l'alumnat perquè sigui capaç d'emprar indistintament els recursos tant de la cultura impresa com de la digital. Per als educadors, el que realment ha d'importar és que els infants obtinguin moltes i variades experiències d'aprenentatge amb tots els mitjans i tecnologies de què disposa la nostra societat. El que està en joc no és només canviar uns materials educatius del passat per uns altres tecnològicament sofisticats, sinó formar adientment l'alumnat com a ciutadans cultes, crítics i preparats per afrontar les incertituds i característiques multimediàtiques del moment. Això significarà canviar les formes d'ensenyar i de replantejar i de redefinir què significa educar per a una cultura complexa. En aquest procés, les biblioteques escolars, enteses com a centres de recursos dinamitzadors de l'aprenentatge escolar estretament lligats a projectes innovadors del professorat, tindrien molt que aportar (Area i Ortiz, 2010).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Aparici, R., Ferrés, J., Campuzano, A. i Matilla, A. (2010). *La educación mediática en la escuela 2.0*. Instituto de Tecnologías Educativas.
- Area Moreira, M. (2010, gener-juliol). Tecnologías digitales, multialfabetización y bibliotecas en la escuela del siglo XXI. *A Boletín de la Asociación Andaluza de Bibliotecarios*, 98-99.
- Area, M. (2010, març). Multialfabetización, ciudadanía y cultura digital. Redefinir la escuela del S. XXI. *A Novedades Educativas*, 22(231), 4-7.
- Area, M. (2010a). Tecnologías digitales, multialfabetización y bibliotecas en la escuela del siglo XXI. *A Boletín de la Asociación Andaluza de Bibliotecarios*, 25(98-99), 39-52.
- Area, M. i Ortiz, M. (coord.). (2010). *Las bibliotecas escolares ¿Último reino de papel?*. Tenerife: CEP La Orotava / Consejería de Educación del Gobierno de Canarias.
- Area, M., Gros, B. i Marzal, M.A. (2008). *Alfabetizaciones y tecnologías de la información y la comunicación*. Madrid: Síntesis.
- Area, M., Gutiérrrez, A. i Vidal F. (2012). Alfabetización digital y competencias informacionales. *A Revista Didáctica, Innovación y Multimedia*, 23.
- Baró, M. (2014). ¿La biblioteca escolar tiene sentido... hoy?.
- Baró, M., Mañá, T. i Velloso, I. (2001). *Bibliotecas escolares, ¿para qué?*. Madrid: Anaya.
- Bautista, A. (2007, maig-agost). Alfabetización tecnológica multimodal e intercultural. *A Revista de Educación*, 343, 589-600.
- Blasco, A. i Durban, G. (2012). La competencia informacional en la Enseñanza Obligatoria a partir de la articulación de un modelo específico. *A Revista de Documentación Científica*, monogràfic, 110-135. doi: 10.3989/redc.2012.mono.979.
- Bonilla, E., Goldin, D. i Salabedría, Ramón. (2008). *Bibliotecas y escuelas. Retos y desafíos en la sociedad del conocimiento*. Mèxic: Océano Travesía.
- Camacho Espinosa, J. A. (2003). *La biblioteca escolar en España: pasado, presente y un modelo para el futuro*. Madrid: Ediciones de la Torre.
- Castells Oliván, M. (2001). *Internet y la sociedad red*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya. Disponible a internet: Lección inaugural del programa de doctorado sobre la sociedad de la información y el conocimiento.

- Cervero, A. (2007). *Alfabetización en información, lectura y biblioteca escolar*. Gijón: Trea.
- Comisión Técnica de Bibliotecas Escolares. (2011). *Marco de referencia para las bibliotecas escolares*. Madrid: Ministerio de Educación.
- Cope, B. i Kalantzis, M. (2009). Multiliteracies: New Literacies, New Learning. A *Pedagogies: An International Journal*, 4(3), 164-195. (Traducció en castellà al mateix número).
- Declaración de Toledo sobre la Alfabetización en Información (ALFIN). (2006). <http://www.asnabi.com/revista-tk/revista-tk>.
- Directrices de la IFL/UNESCO sobre la biblioteca escolar. (2002). Disponible a: <http://archive.ifla.org/VII/s11/pubs/sguide02-s.pdf>.
- Durban, G. (2010). *La biblioteca escolar, hoy. Un recurso estratégico del centro*. Barcelona: Graó.
- Durban, G., Cid, A. i García, J. (2012). *Programas para el desarrollo de la competencia informacional articulados desde la biblioteca escolar*. Sevilla: Junta de Andalucía. Consejería de Educación.
- Durban, Glòria. *Competència informacional*. Disponible a: <https://sites.google.com/a/xtec.cat/cinfo-aula/>.
- Freire, P. i Macedo, S. (1989). *Alfabetización. Lectura de la palabra y lectura de la realidad*. Madrid: Paidós / MEC.
- García Guerrero, J. (2007). *La biblioteca escolar: recursos al servicio del proyecto educativo, en la articulación de los recursos en el funcionamiento de la biblioteca escolar*. Madrid: Ministerio de Educación.
- Grupo de Trabajo de Alfabetización Informacional (GTALFIN). (2017). *Integración de las competencias ALFIN/AMI en el sistema educativo: referencias, contexto y propuestas*. Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Consejo de Cooperación Bibliotecaria.
- IFLA (2011). Recomendaciones IFLA sobre alfabetización informacional y mediática. Disponible a: <https://www.ifla.org/files/assets/information-literacy/publications/media-info-lit-recommend-es.pdf>
- Llei orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació (LOE). BOE, núm. 106.
- Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa (LOMQE). BOE, núm. 295.
- Manifiesto UNESCO/IFLA sobre biblioteca escolar. Disponible a: http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/school_manifesto_es.html.

Marco Común de Competencia Digital Docente del Plan de Cultura Digital en la Escuela. INTEF (2013).

Miret, I. (dir). (2013). *Las bibliotecas escolares en España. Dinámicas 2005-2011*. Madrid: Centro Nacional de Innovación e Investigación Educativa / Fundación Germán Sánchez Rupérez.

Monereo, C. et. al. (2005). *Internet y competencias básicas. Aprender a colaborar, a comunicarse, a participar, a aprender*. Barcelona: Graó.

Organización para la Cooperación y el Desarrollo Económicos (OCDE). (2009). *Habilidades y competencias del siglo XXI para los aprendices del nuevo milenio*. Madrid: Ministerio de Educación. Instituto de Tecnologías Educativas.

Piquín Cancio, R. (2012). *Proyectos documentales integrados*. Fondo de publicaciones del Gobierno de Navarra. Departament de Educació. Gobierno de Navarra.<http://dpto.educacion.navarra.es/publicaciones/pdf/PDIcastell.pdf>

Reial decret 1105/2014, del 26 de diciembre, pel qual s'estableix el currículum bàsic de l'educació secundària obligatòria. BOE, núm. 3.

Reial decret 126/2014, de l'1 de març, pel qual s'estableix el currículum bàsic de l'educació primària. BOE, núm. 52

Sigalés, C. i Momino, J. (coord.). (2009). *Informe de integración de las tecnologías de información y de la comunicación en la educación escolar española*. Madrid: Fundación Telefónica.

